

DÉLVIDÉKI SZEMLE

1943 ÁPRILIS

II. ÉVF. 4. SZÁM.

Az európai ember szülőföldjén

AHELLESPONTOS csendes vizén halad a hajónk. A szomorú sorsú királyleányról elnevezett „tenger“ olyan, mint egy folyó: szűkre szabják határait a Dardanellák. A dombos, de mégis egyhangú partoknak csak a reggeli napfény ad némi érdekességet, és én izgatottan szemlélődöm, lesem a part kanyarulatait, a feltűnedező régi bástyákat, nézem az alig mozduló vizet. Soha ezelőtt nem jártam erre, mégis mennyire ismerős ez a táj, hányféleképpen vésődött ennek a tengerszorosnak a neve az emlékezetembe! Először Hellének a neve jut eszembe, meg a gyermekkori olvasmány a mostohájuk elől menekülő testvérekről. És a halványszínű pompéji képre gondolok: a víz fölött lebegő kos hátán ül Phrixos és jobbát nyújtja a hullámokba merülő Helle felé. Körülöttük három delfin játszadozik. Az ázsiai parton Abydos fehér házai tűnnek fel s a két gyermek bájos története helyébe más emlékek lépnek. Itt úszta át a tengert Leander, hogy a szembenfekvő Sestosba juthasson kedveséhez, Heróhoz. Itt kelt át Európába Xerxes serege, erre vezetett Nagy Sándor útja, innen támadták meg a görög császárságot az ozmán törökök és itt úszta át a Hellespontost Byron is, nem valami modern Hero kedvéért, hanem csak virtusból, mert kételkedett Leander vállalkozásában. Addig nem hitte, míg meg nem próbálta. A különc költő talán ezzel a teljesítményével jutott be először az egykori magyar újságok hírvivőjébe. Tehát nyujt eleget ez a keskeny víziút is, s a monda és a történelem jelenetei keverednek bennem, míg a sárga partvonulatokat figyelem.

Közben hajónk a szoros torkolatához közeledik. Jobbról néhány elhagyott erőd rőt, kerek bástyája látszik s aztán kiérünk a trák tengerre. Néhány delfin is megjelenik a közelben és egy darabon kísérik a hajót. Felbuknak meg elmerülnek, játékosan halad a csoport. Hellére és a pompéji falfestményre emlékeztetnek még egyszer. Mi most a hajó baloldalára gyűlünk, mert az ázsiai parttól búcsúzunk. Nézzük a távolodó halmokat, amíg lehet. Hiszen búcsúzól még valamit szán nekünk ez a csodás múltú vidék. Ott egy kis folyó torkolata. Az a Skamander, távolabb egy sziget, az Tenedos és a kettő között Hisszarlik falu házai fölött a dombon Trója romjai. Mindez távol van tőlünk, részleteket nem vehetünk ki, a

látvány mégis elbűvölő és a *genius loci* sem marad néma. Hiszen itt ezen a vizen szálltak a part felé a görbeorrú görög hajók, ott a fövényen léptek partra az Ilias hősei, s innen indult el házi isteneivel új hazába Aeneas. Innen a tengerről ők is csak így láthaták ezt a tájat, hiszen a víz semmit, a part keveset változtatott, csak Trója tornyai hiányoznak a láthatár széléről.

Mikor elmosódnak a partok, csak akkor figyelünk új környezeteinkre. Előttünk az Archipelagos világa: tenger és szigetek. A kopár Imbros és az olajfás Lemnos között hajózunk, a távolban lebeg Samotrake 1600 méteres sziklája, és körülöttünk a görög tenger, melyről azt mondja Taine, hogy fényes és kék, mint egy selyem-tunika, és belőle márvány tagok gyanánt nyulnak ki a szigetek.

Görögországról beszélgetünk, hiszen oda készülünk s ez a tenger számunkra az első görög benyomás. Legszebben Petőfi és Arany írták a szívünkbe ennek a világnak a képét, pedig ezt a tengert és ezeket a szigeteket sohasem látta sem a *Homér és Osszián*, sem az *Ősszel* költője. Igaz, hogy ők olvasták, sőt újra meg újra olvasták Homeroszt, amit mi már csak gyér szemelvényekben vagy inkább csak a Petőfihez és Aranyhoz hasonló nagyokon keresztül ismerünk. Felzsonganak bennem a két magyar költő gyönyörű sorai s próbálok alkalmazni őket az előttem elvonuló képekre. A *déli sugár aranyát* érzem, a *tengeri szőke habokat* látom, de a *zöld szigetek* egyelőre nem jelentkeznek, csak a *kék fátyol* lebeg a szétszórt szigetek messze kopár bércefokán. A két költő a görög földrajzban talán tévedhetett, de a görög föld lélekrajzában nem, Homér *földi* világa jól benne van abban a néhány strófában.

Az ebédnél az asztalunkhoz egy görög utas ül mellénk negyediknek. Hazai újságok vannak nála s mi szoktathatjuk a szemünket a mai élet görög szavaihoz, melyekkel majd meg kell barátkoznunk. Az első percekben komikusan hat, hogy görög szöveg között hirdetik a Schmoll pasztát, a Bayer aszpirint, a Philips rádiót, a Vim mosószeret és a különféle autómárkákat. De most ébredünk rá arra, hogy az a világ, amely nekünk csak „elomló rom“, néhány millió embernek még romjaiban is mindennapi élet.

Késő délután érünk Athos alá. Már homályban áll a 2000 méter magas hegyfok keleti oldala, ahol a sziklákhöz símuló kolostorok sorai néznek a magányból a tengerre. Ez a Hagion Oros, a Szent Hegy, melynek szerzetes-köztársasága egy külön világ, ahol megállították az időt. Legalább is egy dologban igen. Templomaikat, képeiket, szobraikat ma is ugyanúgy készítik a szerzetesek, mint ezer évvel ezelőtt az alapításkor, a bizánci császárság virágzásának idején, s amit mi bizánci művészet címén a multba helyezünk, az itt formában, anyagban, szellemben még ma is él. Aki belép ebbe a furcsa országba, Bizáncban érezheti magát. Különös, hogy évszázadok alatt egyetlen igazi művészegyéniség sem akadt a félsziget lakói között. Valóban megmerevedett világ.

Mire a Chalkidike-félsziget második nyúlványa alá érünk, ránk borult az éj. Csak sötét tömegek meredeznek a part felől és éles vonalat rajzolnak a még mindig kéknek látszó égre.

Ezen a napon nem láttunk egyebet, csak tengert és távol el-lebegő szigeteket, mégis úgy éreztük, hogy görög „földön“ jártunk. Minden felbukkanó sziget, minden csobogó hullám a multat idézte nekünk. Izgalommal vártuk hát a pillanatot, amikor valóban a klaszszikus földre lépünk. Tudtuk, hogy ez a pillanat nem holnap fog elkövetkezni, amikor Szaloniki kikötőjében vet horgonyt a hajónk. Azt már előre is csak Görögország kapujának tekintettük, mely még inkább a Balkánhoz tartozik. S ez a szó: Balkán, az itthon megszokott értelemben csengett a fülünkben.

Másnap reggel egy modern város előtt ébredtünk. Fehéren húzódott előttünk a kikötő és a parti sétány házsora, szinte csupa új épület, de a betorkoló utcák és a domboldal nyaralói is ugyanilyen jellegűek. Ennek a városnak csak a neve emlékeztet az egykori Thessalonikére, mely Szent Pál leveleiben szerepel. Az apostol szerette ezt a várost, szívesen időzött lakosai körében, fájdalommal vett tőlük búcsút, örömeinek és dicsőségének nevezte őket. Innen messziről semmi sem emlékeztet az apostoli időkre, nincs a városnak sem ógörög, sem római, de még csak exotikus jellege sem. Az ötévszázados török uralom sem látszik rajta, mert a felszabadulás után az összes minaretet lebontották. Még csak mutatóba sem hagytak, még annyit sem, amennyi nálunk megmaradt Pécsen és Egerben. Érthető, hogy ők mindentől szabadulni akartak. ami török.

A kikötő végén egy zömök fehér torony áll, szinte párja az isztanbulinak, a galatai toronynak. Úgy is van. Azt a genovaiak, ezt a velencések építették. Büszkéek rá a szalonikiek, hiszen ez nem Kelethez, hanem Nyugathoz kapcsolja őket.

Partra szállunk és az egyik bank felé tartunk, hogy felvegyük az előre átutalt görög pénzünket. A bank azonban nem elégszik meg a csekkkel, hanem az útlevelet is kéri. Az útlevelet viszont a kikötőben visszatartották, és nem is adják ki, amíg a város területén tartózkodunk. Tehát sem pénz, sem útlevél. A nehéz helyzetből egy készséges görög polgár segít ki, és mégis csak megkapjuk az útlevelünket is, meg a pénzünket is. Ennek az öröme mindjárt áldomásra ülünk le a tengerparton a Poseidonhoz címzett vendéglőben. Úgy is kimelegedtünk és csak most az izgalom elmúltával vesszük észre, hogy legalább negyvenfokos hőségben kell a várost bejárnunk.

A város főútján, az Egnatiá-n haladunk. Itt volt a főállomása annak a kereskedelmi útnak, melyet a rómaiak Athén és Bizánc között építettek. Sehol egy fa, tehát a házak árnyékában keresünk némi menedéket a hőség ellen. Így sem bírók ki, ha nem volna minden sarkon egy-egy limonádés bódé. Hosszú üvegtubusokban állnak a sárga, fehér, zöld, piros színű szörpök. Egy drachmáért, azaz néhány fillérért adják a szódás hűsítőket, de meg is állunk majdnem mindegyik előtt. Így érünk el Galerius diadalívéig. Római emlék, de micsoda állapotban! Csak két íve áll, attikája leomlott, tetején aszú füvet lenget a forró légáramlat. Oldalát sűrűn borítják a domborművek. De mintha sós víz marta volna évszázadok óta a márványlapokat, csak elmosódó romjai maradtak meg a moz-

galmas jeleneteknek. Ma már csak egy láb, egy arcél, egy mozdulat él azokból az ábrázolásokból, melyek a római császár hadjáratait lettek volna hivatva az utókor emlékezetébe idézni. De ha ezek a kölapok már nem is hirdetnek történelmi tényeket, még mindig tartalmaznak örök emberi dolgokat. Művészetük mindmáig él.

A diadalív közelében van a város egy másik római emléke, a Szent György-templom. Kerek épület, olyan mint a római magyarok temploma, a Santo Stefano Rotondo. Nemcsak az épület alakja és a keskeny cserépszerű téglák emlékeztetnek a római világra, hanem még a templom környezete is. Fák között kertben áll az épület, és a földön szanaszét leomlott oszlopok faragott kövei, mint a római műemlékek körül. Csak a lebontott minaret maradványa nem illik bele a „római“ környezetbe, s nincs mellette campanile. A templom kis harangja egy fa ágára van akasztva.

Visszafordulunk a város középpontja felé, ahol majdnem minden épület új, sőt üres telkek is akadnak. Ide csapott be a legtöbb gránát, mikor 1918-ban a központi hatalmak csapatai a várost, az antant-sereg gyülekező helyét, ostromolták. Legtöbbet Szent Demeter temploma szenvedett. Még ma is mennyezet és tetőzet nélkül merednek falai az égre. Az értékes mozaikokat fatáblák védik az időjárás rongálásaitól, a templom körül pedig egy egész kőfaragó műhely dolgozik az elpusztult oszlopok és darabok újrafaragásán.

A város utcáit járva feltűnnek a nagy borraktárak. Betérünk az egyikbe, hadd fogyjanak a Pallas Athene és Poseidon képével ékesített drachmáink. Borkóstolót rendezünk. A gyantás borok különös ízűek, sűrűnek találjuk őket, s mintha tömjént oldottak volna föl bennük. De a *samosi* nagyon ízlik. Nem adnók érte a mi tokaji aszunkat, de zamatok ebben is játszanak.

Még a törökös óvárosba kellene elnézni, de a hőség nem enged mozdulni. Visszamenekülünk a hajónkra, ott egy kis tengeri szellő mindig lebeg az árnyékos oldalon. Onnan nézünk vissza a városra, mely fehér és forró, és ezekben a koradélutáni órákban még melegebb, mint délelőtt volt. Táncol a levegő a hajónk körül, s ezen a vibráló függönyön hullámszik a város képe is. Azt hihetné az ember, hogy valami furcsa délibáb úz vele játékot, mely ez egyszer elfelejtette feje tetejére állítani a tárgyakat. De a környezet figyelmeztet, hogy nem a Hortobágy tündérei játszanak velünk. Hajókürt bűg a közelben és az emelődaruk gépei kegyetlenül kattan.

Mint szerettük volna, ha idejében indul tovább a hajónk, hogy legalább valamit láthassunk az Olymposból is. De ez a szerencse nem ért bennünket és éjszaka húztunk el az istenek hegye alatt. Reggel már a Volói-öböl csendes vizén jártunk. Nem vettük észre, hogy mikor haladt át a hajó a szűk bejáraton, s most első benyomásunk az volt, hogy egy tó vizére kerültünk. Köröskörül szárazföld, előttünk egy hatalmas hegy lábánál meghúzódó városka. Rivát és Cattarót emlegetjük, de az olajfaerdők ezüstje más hangulatot teremt az előttünk kibontakozó képen. A víz csendes és benne tükrözik nemcsak Volo, hanem a város mögött hirtelen felszökő Pelion is. Nem kopár hegy, mint az eddigiék. Lábánál olajfaligetek,

feljebb élénkebb zöld foltok, nyaralók, sőt három község is 600—800 méter magasságban. A városkában nincs néznivaló, de a hegyre érdemes volna feljutni. Egyik utitársam talál egy angolul beszélő autóst, azzal megalkuszunk, és indulunk ki a városból.

Eleinte gyömölcsösök és olajfák közt halad az út. Aztán emelkedni kezdünk. Az olajfák egy darabig még követnek, majd elmaradnak. Innen felülről olyan a sok egybefolyó ezüstös lomb, mint valami hamvas-opálás tenger. Sziklás, kopár részek következnek, aztán újra fák közé jutunk: ciprusok és hatalmas platánok fogadnak. Vagy kilencszáz méter magasan járunk, mikor megáll a vezető.

A lenti forráságból itt nincs semmi. Egy nyaralótelepen vagyunk. A házakra óriás platánok árnyéka borul és a lejtős utakon mindenfelé források, patakok vize zuhog lefelé. Egy árnyékos teraszra megyünk, hogy élvezzük a kilátást. Alattunk van a kerek öböl, melynek kék vizét zöldfoltos szürke hegyek zárják körül. Balra az alacsony hegyek fölött kilátunk a Sporádok világába: arrafelé a tenger egy sziklakkal behintett kék mező. Jobbra síkság bontakozik ki. Az a „thessáli virulmány“ és a „gyönyörű Larissa“, Görögország alföldje és gabonáskertje. Sokáig nézzük ezt a szépen megkomponált tájat, hiszen ennél szebb természeti képet aligha fogunk látni ezen az úton. Sofőrünk is beszédessé válik és kérdezgetni kezdjük a régi görögökről. Többet tud-e vajjon az őseiről, akikről az egész világ beszél, mint a mi alföldi parasztunk Árpád vagy Szent István magyarjairól. Hogy az Ilias szövegét nem értette, azon nem csodálkoztunk, de azon mulattunk, hogy Homeros nevét sem klasszikus, sem újjörög alakjában nem ismerte. Pedig angolul beszélt.

Azonban búcsúznunk kellett a tájtól. Még elvizsgálódunk dél felé Attika irányába. Arra visz az útunk: holnap meglátjuk az Akropolist. Csendesen halad velünk lefelé az autó, még utoljára körülnézünk minden kínálkozó helyen. A platánokon pedig millió kabóca kezdi meg egyhangú hangversenyét.

Valamikor hajnalban jártunk Sunion alatt, de nem sikerült felébrednünk, csak Piraeus előtt. Megállunk a kikötő bejáratánál és várjuk a pilótát. A kikötőben ugyancsak „telt ház“ fogad; kisebb-nagyobb hajók állnak egymás mellett. Az árbocok tömege olyan, mint egy lombtalan erdő, és a lombtalan erdő egy részén át megpillantom az Akropolist. Mi a hajókémények füstjében állunk, de ott bent Athénben süt a nap, és megvilágítja a Parthenont. A mélyen fekvő városból semmi sem látszik, s a hegy díszje olyan, mintha lebegne a levegőben.

A Quirinale helyét egy német és egy szovjet gőzös közt jelölik ki. Most nem is nagyon ügyelünk e furcsa szomszédságra, mert az a fontos, hogy minél előbb a városban legyünk. A programot a gyorsvasúton beszéljük meg. Először a múzeummal végzünk, aztán következik az Akropolis és környéke. Időnk nincsen sok, és ezért úgy határozunk, hogy csak az ismerősöket keressük fel. Hiszen Athénbe *haza jöttünk*, elsősorban azt az Athént akarjuk látni, amellyel már évtizedek óta lelki kapcsolatunk van.

Már jóval a múzeum előtt leszállunk, gyalog megyünk, hogy találkozhatnánk athéniakkal is, helyesebben görögökkel. Nem azokkal, akik olyan ruhában járnak, mint mi, hanem azokkal a fehér-feketeruhás parasztokkal, akik Thessalia, Attika vagy a Peloponnésos falvaiból vetődnek ide és még ma is a görög szobrok arcvonásait viselik. Fekete, szinte magyaros mellényke van rajtuk és borjúszerű inget viselnek, de ez az ing derékon alul skótosan szoknyává terebélyesedik és fehér harisnyában folytatódik. Legkevésbé emlékeztet a mi népünk viseletére a feketebőbités cipellő és a hosszúbojtú sapka. Mintha valamennyien korcsmárosok lennének.

Feltűnik, hogy itt is milyen sok az új ház. Tiszták, gondozottak, fehérek, mintha valamennyi tíz éven belül épült volna. Valamiképen így is van. Hiszen az a sokszázezer görög, akiket Törökországból áttelepítettek, majdnem mind idejött s Athén meg Piraeus lakosságát egyszerre megduzzasztotta. Ennyire frissen épült nagyvárosban még sohasem jártam.

A múzeumban először a mykeni kultúra emlékei állítanak meg, primitív, de utánozhatatlan finom ékszerek, arany poharak, halotti maszkok. A síremlékek termében sokáig elnézem Hegeso bájos emlékét, és Babits versét próbálom összeszedettni emlékezetemben. Márványurnákon lehelletfinomságú mesterműveket nézgetek. Vázák következnek, majd bronzok és újra márványok. Milliőkat érő kincsek mellett megyek el, mégis csalódással járom a termeket: hát ez volna a görög nemzeti múzeum? Ez a jórészen ismeretlen törmelékek gyűjteménye? Nyilván ez, hiszen a javát már láttam a British Museumban, ahol több remek van néhány terembe összegyűjtve, mint itt Athénben együttvéve. Aztán láttam Párizs, Itália és Németország múzeumainak féltett görög kincseit. Olyan gazdag volt a görög világ, hogy mindenkinek jutott belőle. S ha Athénben a görög szellemmel igazán akarok találkozni, akkor azt nem ezekben a termekben kell keresnem, hanem fent az Akropolison.

Villamosra szállunk. Így nemcsak gyorsabban ott vagyunk, hanem még körül is kerüljük az Akropolist, észak, kelet és dél felől láthatjuk, körüljárhatjuk, mint a szobrokat szokás. Útunk az állami könyvtár, az egyetem és az akadémia mellett visz el. A múzeummal együtt valamennyi klasszikus homlokzatú épület. Fehérek, de színezettek is. Élénk színekkel kifestett frizükkel nehezen tudunk megbarátkozni, pedig valamikor ilyen volt minden görög templom, sőt a szobrok is színekben pompáztak. Nekünk a görög művészet elsősorban a csupaszmárvány szépségét jelenti. Pedig a régi Athén nem a hófehér ragyogás, hanem a színes homlokzatok és kifestett szobrok városának kell elképzelnünk.

Szétterülő agavék és cserjék közt vágott úton megindulunk a Propylaeák felé. Az az érzésünk, mintha valóban templomba mennénk, szinte csodálkozunk, hogy itt is jegyet kell váltanunk. Aztán lépcsőkön haladunk fölfelé, ugyanazokon, melyeken a panathenaeák haladtak Perikles korában. Megállunk a felső csarnokban. A nap élesen süt, de az érett márvány nem vakít, keménynek sem látszik. Nem sietünk beljebb, még nem akarjuk a többi szépséget látni, hi-

szen már ez is annyi, hogy nem feledhetjük el. Megfordulunk és a távolban megpillantjuk a tengert, balra pedig egy sziklán előreszökve a kis Nike-templomot. Mi néznivaló van egy ion oszlopon, nem vizsgáljuk, de órákig el tudnánk gyönyörködni abban a néhányban, mely a győzelem istennőjének kis templomát díszíti.

Kilépünk a Propylaeák alól, s egyszerre előttünk áll a Parthenon, az Erechtheion és az egész térség teleszórva márványdarabokkal. Csak nézünk, bolygunk a téren. Kár itt beszélni, ezt az órát arra fordítjuk, hogy feledhetetlenül a szívünkbe zárjuk azt, ami romjaiban is utolérhetetlen. Hozzáérünk a szent kövekhez és most értjük meg költőnk szavait: „Hellasnak kincse egy elomló rom“. Ó, ha nekünk ilyen kincsünk volna! Ha mi is így bolyonghatnánk az esztergomi Várhegyen, vagy Fehérváron Szent István bazilikájának fent álló és nem szétdőlt falai között! A görögnek ezen kívül van még Delphije, Olympiája, Argolisa, Aeginája, s mi maradt nekünk azokból az első századokból, amikor „igazán magyar volt a magyar“?

Járkálók fel és alá a Parthenon oszlopai között. Nem győzők betelni velük, szebbek, mint egész modern szobrászatunk. Elnézegetem a Pheidias-féle friz itthagyt darabjait. Ezekon az arcokon nincs semmi az első görög szobrok mosolyából. Csendesén maguk elé merengenek, mélabúsak, szomorúak. Csak az istenek arca derűsebb, vagy inkább csak gondtalanabb. Ez nem a homerosi világ. Az emberek arckifejezésében legalább is nem.

Aztán a falak meg az oszlopok szörnyű sebeit nézem. Nem az idő vasfogának a munkája ez a sok törés, hanem az emberi barbárságé. Az ókori ember legnagyobb szerűbb alkotásának kellett a legtöbbet szenvednie. Először keresztény templom lett belőle, a pogány szűz szentélyéből, az Isten Anyja temploma. Ekkor a templom ékei még nem szenvedtek kárt. De aztán erőd lett az Akropolisból. Otromba tornyot építettek a Propylaeák oszlopai elé, majd jöttek a törökök és mecsetté alakították át a Parthenont. Minaretet is emeltek melléje.

1687-ben a velenceiek ostromolták az Akropolist. Egyik ágyúgolyó a Parthenonban elhelyezett puszkaporos kamrába csapott. Ekkor pusztult el a templom teteje, akkor dőltek ki a szentély oldalai. Aztán elmúltak a háborús idők és verebek vertek tanyát a görögség szent hegyén. Egy egész városrész keletkezett az Akropolison, beépítették házakkal, kunyhókkal úgy, mint Diocletianus palotáját Spalatóban. Görögország talpraállítása tette ismét nemzeti szenthellyé az Akropolist.

Körüljáróm a hegy peremét. Alattam terül el a modern Athén saktáblás alaprajzú új negyedeivel. Ide fehérlenek az Ardettos bozótos sziklái mögül az újjáépített Stadion fehér márványlépcsői. Alig találok valamit ebben a fehér házrengetegben, ami a régi Athénról beszél. Itt közvetlenül a hegy lábánál áll Lysikrates karmester emléke, melynek filigrán domborművei Dionysos tengeri kalandját meséli el. Ott távolabb Hadrianus könnyed diadalkapuja látszik. Csodálatos, hogy épen ez maradt meg. Olyan könnyed, hogy szinte a szél is ledönthetné. Mögötte az Olympeion ti-

zenőt óriás oszlopa emelkedik. Ennyi maradt meg az ókor legnagyobb templomából. Pedig itt valamikor valóságos oszloperdő állott: 104 darab 18 méter magas pentelikoni márványoszlop. Ebből 89 szörin-szálán eltűnt, s az egykori óriástemplom területe olyan síma, mint egy játéktér. Az egyik oszlop nemrég dőlt el, s most darabjaira széthullva fekszik a templomtéren. Így még jobban megdöbbennek szokatlan méretei.

Nehezen válunk meg az Akropolistól, marasztal a hely, a ki-látás, s még csak meleg sincs. Déli tizenkét óra az idő s enyhe szél fúj a tenger felől. A görögök tudták, hogy miért választották ezt a helyet. Arra gondolok, hogy milyen meleg lehet most Rómában a Fórumon. Júliusban csak reggel vagy estefelé ajánlatos odamenni. Mennyire két külön világ ennek a két ókori városnak nemzeti pantheonja! Ez légjárta magaslaton fekszik, ahonnan Attika hegyeire, síkságára, tengerére látok, amaz pedig lent van a mai városszint alatt, s mintha sírba szállnék, mikor földjére lépek. Csak a partjain épült palotákat, templomokat, vagy a szomszédos gigászi romokat látom, ha kitekintek belőle. Pirosvirágú bokrok nyílnak a kövek közt, és lilafürtű folyondár futja be a romokat. S a Fórum mégis inkább a pusztulásról beszél, mint ez a fűnélküli szikla, mely Perikles Athénjének dicsőségét hirdeti. A Fórum zsúfoltságában jogászok és katonák szellemét érezzük, itt ezen a levegős helyen az európai szellemiség alapvetőinek lelke jár: Platon, Sophokles, Pheidias, Perikles, Thukydidés neve csak néhány minta azoknak a sorából, akiknek európaiságunk alapjait köszönhetjük.

Lemegyünk a hegy tövéhez Dionysos színházába és az orchestra közepén megállunk. Itt már meleg van. Fölöttünk függnek az Akropolis szikláit, körülöttünk ontják a meleget az áttüzesedett kőpadok. A világ első színháza méltán viseli Dionysos nevét, akinek kultuszából állt elő a görög dráma. Szentélye itt volt a szomszédban s papjai a szent táncot itt járták az orchestra helyén. Ennek a színháznak olyan „házi szerzői“ voltak, hogy hozzájuk hasonló nevet, ha hármat-négyet mutat fel még a dráma története. S a közönség sem volt akármilyen. Hadrián császár neve fel van írva az egyik díszülésre, de Platon helyét nem ismerjük. És nem tarthatunk kevesebbet a névtelenekről sem, akik egy-egy előadáson — épen Platon szerint — tizenhét ezren ültek itt és képesek voltak három tragédiát egyhuzamban végighallgatni, olyan darabokat, melyeknek bármelyikében több komolyság és fenség van, mint napjainkban egy esztendő egész drámatermésében.

Leülök az egyik díszhelyre. Dionysos valamelyik papjáé vagy valamelyik városi tisztviselőé lehetett. Végignézek a körbefutó lépcsők ritmusos során és elnézek a színpad felé. Zavarja a hatást, hogy a színpad mögött modern házak épültek és beékelődnek a távoli Himettos alkotta háttérbe. Ez a háttér kopár és vonalai keményen vannak meghúzva, de sokkal jobban illett a görög tragédiákhoz, mint a római korszakból fennmaradt magas színpad nehéz domboorműveivel.

Az Akropolis környékétől még az ebéd idejére sem akarunk elszakadni. Találunk is egy vendéglőt a Parthenon alatt elvonuló

úton. Olyan, mint egy budai kiskocsmá. Letelepédünk egyik asztal mellé úgy, hogy ebéd közben is láthassuk a hegyet. Fölöttünk akár féle lombot mozgat a szellő. Ugyan nem az, sokkal szívósabbak, bőrszerűbbek a levelei, de egy kicsit mégis hazaiabbá teszi számunkra a helyet. *Cestimót* hoztunk magunkkal a hajóról, s ugyan-csak jó falatokat szánt nekünk a *maestro*, most csak kenyérré és italtra van szükségünk. Az *arton* szót meg is érti a gazda és megjelenik egy kosárka kenyérrrel, az italt meg magától is kitalálja. Eszünk és közben nézzük a hegy vöröses szikláit, a Parthenon elefántcsont szín oszlopaikat, az Odeion fölmeredő csupasz falait, Eumenes árkádjait. S mindaz, ami előttünk van, nem csupán hideg kő, műemlék vagy multat idéző jel, hanem látványnak is szép. Megszépi a természet, mely keretbe foglalja: fent az attikai halványkék ég, lent az agavék kemény levelei és a sok sötét babérlomb.

Theseus templománál búcsúznak Athéntől. Csodálatos épségben maradt meg ez az ókori épület. Metopéi, frize, minden a helyén, még az egykori festések is látszanak a márványon, mely egyébként borostyánszínűre égett az attikai napon. A hozzáértők azt mondják, hogy ez az érettség a vas kiverődése a márványon, de nekünk patina, mely nemessé teszi a márványt. Ez a templom is kevésbé lenne szép, ha úgy vakítana csillogó fehérségével, mint pl. a Foro Mussolini friss márványtömbjei, vagy akár itt Athénben az új stadion.

Odaállok a templom keleti homlokzata elé, mely szembenéz az Akropolis-szal. A kettő között terül el az egykori Agora, az ókori Athén fóruma, és az Areopagos, a bírák negyede, ahol Szent Pál prédikált az értelmes athéniaknak, akik nem úzták ki városukból a szokatlan dolgokat mondogató idegent, hanem azzal búcsúztak tőle: „Ezekről máskor is meghallgatunk téged“.

Ma az Areopag bozotos, sziklás hely, melynek oduiban évszázadokig lakott a város söpredéke, az Agorán pedig ásatások folynak. Az egész egy összetűrt földdarab, mely messziről csak körkásnak látszik.

Innen a Theseion oszlopai mellől csak a multat lehet látni: az Akropolist és az Agora rommezejét. Főleg az Akropolis tömbjére tapad a szem. Arra az oszlopokkal koronázott hegyre, mely már a gyermek Kölcsey képzeletét izgatta. S míg társai labdázta, ő homokból az Akropolist építgette. Micsoda játék! A félszemű magyar látnoknak sohasem adatott meg, hogy megpillantsa álmai fellegvárát, de írásai tanuskodnak a mellett, hogy gondolkodásban eljutott a görögök közelségébe.

Kölcsey kortársai közül Széchenyi a valóságban is járt itt, s ő is nézte innen a Theseus temploma mellől a szent hegyet. Erről így ír a Világban: „Több esztendővel ezelőtt Athénben, Theseus templomának oszlopaihoz támaszkodva mély gondolatokba voltam merülve. A jelen és a jövő eltűnt előlem, csak a multban éltem. Ez az önfeledtség sokáig tartott, mert a képzelet legédesebb képei varázsoltak a hajdan kor nagy emberei közé. Körülöttem minden a legmélyebb csendben és álomban szunnyadt. Egy szép őszi nap végső sugarai aranyozták meg a körüllevő bércek ormait. A levegő

tiszta és balszamós volt. És bennem mily édes-keserves érzelmek: a remény és kétség érzelmei gerjedeztek akkor! És keblemet mily édesen kínzó vágyak töltötték be! Ezt az érzést csak azok ismerhetik, akik imádott, hajdan szabad honukból a nép vak heve által számkivetve élnek, s visszatértükkor rabszolgaságban lelik azt! — Ebből az eleinte oly édes, később oly kínos álomból egy egészséges fiatal és bájos görög leány megjelenése ébresztett fel! S nem fogom elfelejteni soha, mi villant keresztül akkor lelkemen s mily halványaknak látszottak a remek görög márványoszlopok a bájos fiatalság viruló képviselője mellett! S bennem másíthatatlanul örökre megérlelődött az a meggyőződés, hogy a múlt a halál, jelen s jövő az élet. S ezért az élő embernek nem a múltban, hanem a jelenben s jövőben van igazi helye.“

Nekünk is volt a Theseion mellett a Széchenyiéhez hasonló élményünk. Két német fiatalemberrel találkoztunk. Ismertük őket, hiszen utitársaink a hajónkon. De nincs görög pénz a zsebükben, csak hajójegyet tudtak szerezni otthon. Mégis mindent akarnak látni, tehát nekivágtak gyalog Piraeusban a tízkilóméteres útnak és itt vannak ők is Athénben. Úgy éreztük, ezek nem fognak lemaradni máshonnan sem, nagyobb dolgokról sem.

A Theseion mögött van az ókori Athén temetője, a Kerameikos, a fazekasok földje. Ez a mező ott a Dipylon-kapu körül nemcsak szép síremlékek lelőhelye, hanem temetője annak a népnek, melynek törzsei egymás közt is harcoltak, de a perzsáktól sem ijedtek meg. Különös, hogy a mai görögök nem nagyon hangoztatják, hogy ezeknek a hősöknek leszármazottai.

A kikötőben még ott találjuk a szovjetgőzöst. Épen indulófélben van. Embert egy-két matrózon és a parancsosztó tisztén kívül nem látunk rajta. A parton sem búcsúzik a hajótól senki. Pedig szép fehér luxuszőzös, orrán, kéményén virít a vörös sarló és kalapács. Aztán elindul a titokzatos hajó s nemsokára mi is követjük.

A fehér hajó a kikötő bejáratánál balra tér el. Haza megy valamelyik szovjet kikötőbe, s mintha a sötétség országába menne, be is burkolózik fekete füstbe. Nem szeretnénk rajta lenni. Érzelmek érthetők, hiszen a mi lelkünket akkor már utazásunk végcélja, Itália foglalkoztatta, mely mindent jelentett számunkra, csak sötét hangulatot nem. Még egy utolsó pillantás az esti párákon át derengő Akropolisra, és aztán Salamis szigete felé fordítjuk tekintetünket. Kis hajók mozognak a vizen, s ha úgy tetszik, mi az esti szürkületben a görög vagy perzsa hajóhad egységeinek nézhetjük őket.

Késő este vonulunk át a kivilágított Korinthusi-csatornán. A 30—50 méter magas falak között csak egy kis csikját látjuk az égnek, s oly közel vagyunk a sziklafalhoz, hogy kezünket nyujtogatjuk feléje. Azt hihetnők, hogy alagútban járunk, ha nem rohanna át egy vonat a fejünk fölött a csatorna hídján. Keskeny a csatorna, csak a mienkhez hasonló kisebb hajók férnek át rajta, de mégis örülünk, hogy amit már görög tirannusok terveztek és amivel római császárok próbálkoztak, azt a magyar Türr István hajtotta végre egy magyar mérnök segítségével.

A csatorna végén Korinthus lámpasorai fogadnak. Ez a város ismét Szent Pál nevét juttatja eszünkbe. Másfél évig időzött itt az apostol. De az ő Korinthus a nem ez a mai kis parti község volt, hanem egy világváros, mely Kelet és Nyugat között bonyolította le a kereskedelmet. Ma már csak romok beszélnek róla, de még szebben az a két levél, melyet a népek apostola írt a város lakóihoz.

Patras az utolsó görög város, hol a Quirinale kiköt. Egészen olyan szabású, mint Szaloniki, de kicsinyben. Fehér házak a parton, a korzó jobb sarkában a kerek torony, hegyrefutó városfalak és fent a citadella.

Pompás reggel van, és ernyővel védett csónakok és motorosok járnak a vizet körülöttünk. Mi már nem is szállunk partra, csak a hajókorlátnak dőlve nézzük a tengert és a várost. Pedig jó volna megállni, hiszen innen indul Olympia felé a vasút. Az olympiai Apolló feje egymaga megérné ezt a látogatást. A tulsó parton pedig Delphi van közel. Ott a szent berken kívül a *Kocsihajtó* szobra várna minket. Minderre azonban most nincs időnk és módunk. Maradjon máskorra is valami.

Örülünk, hogy utunk Ithaka mellett is elvezet. Ez a legzöldebb, a legüdebb görög sziget, amit láttunk. Magas hegy alatt meghúzódó csendes kis öblére fekete ciprusok vigyáznak. Talán innen indult Odysseus hajója, ide járt le Penelope az urát várni, és ott a lépcsősen emelkedő hegyi legelőn leste gazdája visszajöttét Eumaios, az „isteni disznópásztor“.

Estére hajlik az idő, mikor eltűnnek a görög partok és mi Otranto vizére érünk. Szélcsend van, de a tenger élénk. Néhány hullám a hajónk falához vágódik s mi mintha távoli hajóágyúk mennydörgését hallanók. Otrantóban a tenger és a csillagos ég magyar dicsőségről beszél nekünk, magyaroknak.

MEGYER JÓZSEF